

ОЙЛГОЛЦОЛ, ИТГЭЛЦЛИЙГ НЭМЭГДҮҮЛЖ, ЭРГЭЛЗЭЭГ ТАЙЛАХ НЬ - “ХЯТАДЫН АЮУЛ ҮЗЭЛ” МОНГОЛД ОРШИЖ БУЙН УЧИР ШАЛТГААНЫГ ТАНДАХ НЬ

*Ван Хао**

2009 онд манай хоёр орны хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 60 жилийн ой, хоёр орны харилцаа хэвийн болсны 20 жилийн ой, мөн 1994 онд байгуулсан “Найрсаг харилцаа, хамтын ажиллагааны тухай гэрээ”-ний 15 жилийн ой тус тус тохиолоо. Иймээс 2009 он Хятад, Монгол хоёр орны найрсаг харилцааны түүхэнд өвөрмөц нэгэн жил болж байв. Энэхүү түүхэн тэмдэглэлт чухал ойнудыг хоёр тал улс төр, эдийн засаг, соёл хүмүүнлэг зэрэг бүх салбарт олон төрлийн арга хэмжээг жилийн туршид зохион явуулж өргөн хүрээнд тэмдэглэлээ.

Өнгөрсөн 60 жилийн хугацаанд манай хоёр орны харилцаа ямагт шулуун дардан замыг туулаагүй ч гэсэн хоёр талын хамтын хүчин чармайлтын үрээр Хятад, Монголын харилцаа 1980-аад оны сүүлчээс хэвийн болж, эдүгээ хоёр талын харилцаа сайн хөршийн харилцан итгэсэн түншлэлийн түвшинд нэгэнт хүрч, харилцаа, хамтын ажиллагаа улс төр, эдийн засаг, худалдаа, шинжлэх ухаан-техник, соёл, боловсрол, эрүүлийг хамгаалах, батлан хамгаалах, хүмүүнлэгийн зэрэг бүхий л салбарт амжилттай өргөжин хөгжиж байна. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Цахиагийн Элбэгдорж манай хоёр орны хамтын ажиллагааг дүгнэн хэлэхдээ: “Хоёр улсын хоорондын харилцаа, итгэлцэл хамгийн өндөр түвшинд хүрээд байна” гэжээ.¹ 60 жилийн хугацаанд хоёр улсын үе үеийн удирдагчдын анхаарал, хоёр талын хамтын хүчин чармайлтаар Хятад Монголын харилцаа тасралтгүй бэхжин хөгжиж байна гэж БНХАУ-ын Гадаад Хэргийн Яамны туслах сайд Ху Жэньюэ “БНХАУ, Монгол Улсын харилцааны 60 жил: Өнгөрсөн ба Ирээдүй” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурал дээр хэлснийг дурьдаж болно.²

Гэхдээ энэ нь хоёр улсын харилцаа огтхон ч саад тогторгүй гэсэн үг биш юм. “Хятадын аюул үзэл” өдгөө улам газар авч хоёр улсын харилцаанд нөлөөлөх нэгэн хүчин зүйл болж эхэлсэн байна. Эдгээр сөрөг нөлөө бүхий төрийн бус хүчин зүйл хэдийгээр хоёр орны харилцааны найрсаг чиг хандлагыг өөрчилж чадах түвшинд хүрээгүй ч гэсэн хоёр орны ард иргэдийн хоорондын эрүүл саруул харилцаанд учруулах нөлөөг нь нэмэгдүүлэхгүйн тул бид энэ тал дээр анхаарлаа хандуулж зөв чиглүүлэх хэрэгтэй юм. Иймд миний бие энэхүү илтгэлдээ “Хятадын аюул үзэл” Монголд буйн учир шалтгаан гэсэн сэдвээр өөрийнхөө үзэл бодлыг илэрхийлэхийг хичээж байна.

* Ван Хао - Бээжингийн Их Сургуулийн Монгол судлалын төв, доктор

Эрт урьд цагт бадарчин явсан газар балагтай байдаг байсан бол одоо цагт өмхий хужаа хаана байна тэнд балагтай болжээ гэж Монголын зарим вэб сайтад бичсэн байна.

Хятад Монголын харилцаа амжилттай хөгжиж байгаа ийм үед яагаад хятад хүн монголчуудын дунд ад болсон бэ, яагаад “Хятадын аюул үзэл” Монголд газар авч байна вэ? Судлаачийн хувиар дүгнэхэд үүний учир шалтгаан дараахь дөрвөн зүйлд байна. Үүнд:

Нэг, олон улсын нөхцөл байдлын өөрчлөлт ба Хятадын үсрэнгүй хөгжил

“Хятадын аюул үзэл”-ийн үндэс суурь нь XIX зууны сүүлч XX зууны эхээр буй болсон “Шарын аюул үзэл” юм. XIII зууны үед Чингис Хааны Их Монгол Улсаа байгуулсан хийгээд улмаар Европт нэвтрэн орсноос эхлэн дорно зүгийн хүмүүсийг зальтай, итгэшгүй, байлдаанч гэж европын зарим эрдэмтэн, судлаачид үзсээр байсан билээ. Барууны орнууд Хятад тэргүүтэй шар арьст хүмүүс нь Европ Америк тэргүүтэй цагаан арьст хүмүүсийн хувьд гай зовлон учруулж мэднэ гэж болгоомжилдог оо “Шар аюул занал” гэж томъёолж байгаа билээ. 1949 онд БНХАУ байгуулснаас хойш “Улааны аюул үзэл”-ийг барууны орнуудын дунд түгээсэн. XX зууны 80-аад онд Зүүн Азийн бүс нутгийн эдийн засаг хурдацтай хөгжсөнөөр Зүүн Азийн орнууд ухамсрын түвшинд бүхэлдээ хүчирхэгжсэнээр “Шарын аюул үзэл” Европ Америкт дахин түгэв.

90-ээд оны эхэнд ЗХУ задарснаар олон улсын харилцаа хоёр туйлаас олон туйлд шилжиж, дэлхийн хэмжээний хүчний харьцаанд чанарын өөрчлөлт гарав. 1978 оноос эхэлж сүүлийн 30 жилд Хятад улс шинэчлэлийн хийгээд гадаадад нээлттэй байх бодлогыг баримталж асар их амжилт олсон юм. Ялангуяа 2008 онд Бээжингийн олимпыг амжилттай зохион явуулснаас эхлэн Хятад улсын байр суурь олон улсын тавцанд бэхжиж, нэр хүнд нь урьд өмнө байгаагүйгээр дээшлэв.

“Дэлхийн тавцан дээр БНХАУ, Энэтхэг ба эдгээр улсыг дагасан Бразил, Индонез улс 2020 гэхэд дэлхийн бодлогод илүү чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. АНУ хамгийн хүчирхэг, нөлөө бүхий гүрэн хэвээрээ байх боловч шинэ гүрнүүд, АНУ-ын хоорондын ялгаа улам багасна. Хүн амын ноцтой асуудалтай тулгараад байгаа Европын Холбоо, Япон хоёрыг БНХАУ, Энэтхэг хоёр ардаа орхино. Шинэ нөхцөл байдалд Азийн үүрэг нөлөө эрс өсч, Европын ач холбогдол буурна. XXI зуун Ази, Номхон далайн зуун болж, энд даяаршил эрч хүчтэй өрнөж, дэлхийн эдийн засаг, улс төр, стратегийн бодлогыг бүхэлд нь хамрах төлөв төсөөлөл харагдаж байна. Чингэхдээ БНХАУ нь Зүүн Азийн эдийн засгийн өсөлтийн хөдөлгүүр болох төдийгүй дэлхийн эдийн засагт томоохон үүрэг гүйцэтгэхийг шинжилгээ судалгаа нотолж байна” гэж өнөөгийн дэлхий ертөнцийн дүр зургийг төсөөлж байна.

Барууны орнууд Хятадын түргэн хурдацтай эдийн засгийн хөгжил нь тэдний хувьд аюул занал учруулж мэднэ гэж болгоомжилж байна. Түүнийгээ “Хятадын аюул занал” гэж томъёолж байгаа билээ. Үнэхээр Хятад түргэн хурдацтай өсөлтөөрөө өмнө өгүүлсэн “Шарын аюул үзэл”-ээс өнөөгийн “Хятадын аюул үзэл”-д хувилсан нь үнэн. Ингээд харахад “Хятадын аюул үзэл” арьс өнгөөр ялгаварлан гадуурхах шинж чанартай байгаа бөгөөд Азийн орон болох Монгол Улс энэ асуудалд яаж хандахыг бид сонирхож буй юм.

Ашигт малтмалын хувьд Хятадад мөнгө, зах зээл, хэрэглээ бий. Монголд ашигт малтмал нь бий, хоёр улс бие биенээ нөхөн хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлнэ гэдэг чухал байгаа юм.

Хоёр, Жижиг улс, түүний сэтгэхүй

АНУ-ын эрдэмтэн С.Хантингтоны “Иргэншил хоорондын мөргөлдөөн, шинэчлэгдэн буй дэлхийн дэг журам” номонд хүйтэн дайнаас хойш дэлхий нийтийн улс төр түүхэндээ анх удаа олон туйлт болон олон талт соёлтой болж буй. Хүйтэн дайнаас хойшхи үеийн дэлхий Хятадын соёл иргэншил, Японы соёл иргэншил, Энэтхэгийн соёл иргэншил, Исламын соёл иргэншил, Өрнөдийн соёл иргэншил, Үнэн алдартны соёл иргэншил, Латин америкийн соёл иргэншил болон магадгүй Африкийн соёл иргэншил гээд 7-8 соёл иргэншилтэй байгаа бөгөөд соёлын нийтлэг чанар ба ялгаа аль нэгэн улсын эрх ашиг, хямрал мөргөлдөөн, эв нэгдэлтэй нэгдмэл байх үйл явцад нөлөөлнө гэжээ. Тэрээр Өрнөдийн соёл иргэншил нь дэлхий дээр ноёрхох хандлагатай хөгжиж ирсэн эрин үе дуусч Күнзийн соёл ба Исламын соёл нь Өрнөдийн соёл иргэншилд аюул занал учруулна гэсэн үзэл бодлоо тодруулан тайлбарлажээ.³

Хятад хэлийг олон улсад дэлгэрүүлэх ажлыг удирдах албаны дэд эрхлэгч Ма Жяньфэйний өгүүлсэнчлэн “БНХАУ-ын хятад хэлийг олон улсад дэлгэрүүлэх ажлыг удирдах албаны гол зорилго нь хятад хэлийг дэлхий дахинд түгээж Хятад Улс, хятадын соёл иргэншлийг дэлхийд танилцуулсны ачаар бүх улс орнуудтай боловсрол, соёлын харилцаа солилцоо явуулж хүн төрөлхтний энх тайван, хөгжлийн агуу үйлст хувь нэмрээ оруулахад оршдог юм”.⁴ Үнэндээ Монголд Күнзийн институт байгуулагдсаны гол зорилго нь Күнзийн үзлийг Монголд дэлгэрүүлэх бус Хятад-Монголын найрамдлын төлөө зүтгэдэг олон мэргэжилтнийг бэлтгэж манай хоёр орны харилцан ойлголцлыг өргөжүүлэх явдал юм.

Даяаршлын эрин үед том орнуудаас жижиг хөршүүдийнхээ нийгэм эдийн засагт төдийгүй соёл боловсролд гүнзгий нөлөөлөх болсон нь жижиг орнуудын санааг түгшээх болсон гэдгийг бид ойлгож буй.

Тэрхүү эргэлзээ зөвхөн даяаршлын үед гарч ирсэн биш, аль урьдын

цагт ч бас байсан байх. Монголын нэртэй эрдэмтэн Ц.Дамдинсүрэнгийн “Монгол хуучин уран зохиолын тоймыг зохиосон туршлагаас” гэдэг маргаантай өгүүлэлд бичсэнчлэн “Энэ үед (ХҮII-ХҮIII зууны үе) монголчуудын өмнө Хятадын соёлын хүрээнд орох уу, Энэтхэгийн соёлын хүрээнд орох уу гэдэг асуудал тулгарч ирсэн юм. ...Монголын тэр үеийн сэхээтэн хүмүүс, үүнийг сайн ухамсарлаж мэдээд энэ аюулаас ангижрах замыг хайж, алс холын Энэтхэгийн соёлын хүрээнд орох явдал бол монголыг хятадчилах аюулаас аврах ганц зам гэж үзсэн байна. Энэтхэг орон бол Хималайн уулын цаана хол байдаг учраас манай Монголыг соёлынхоо хүрээнд оруулаад уусган шингээх аюулгүй байжээ”.⁵

НҮБ-ын Байнгын гишүүн хоёр том гүрэнтэй хил залгаа, далайд гаршгүй, эдийн засгийн хөгжлийн хувьд сул дорой, өргөн удам нутаг дэвсгэрт тархсан цөөн хүн амтай зэрэг байдал нь ашигт малтмалаа булаалгахаар барахгүй, соёлоо алдах нь гэж монголчуудад болгоомжлол төрүүлж байгаа юм. Энэ нь бага, жижиг улсын сэтгэхүйтэй холбоотой. Ингээд харахад Хятад, Орос хоёр том гүрний дунд орших Монголын хувьд “Хятадын аюул үзэл” байгаад зогсохгүй “Оросын аюул үзэл” ч бий.

Гурав, Түүхийн эргэлзээ

Сүүлийн жилүүдэд манай хоёр орны иргэд хоорондын харилцаа нэмэгдэхийн хэрээр хятад хэлтэй монголчууд Монгол Улсыг сайн мэдэхгүй байгаа хувь хятад хүн Монгол Улсыг “Ар Монгол” гэж буруу ярьдаг явдалтай хааяа тохиолддог. Дээр дурдсан явдал нь Хятад улсын талаархи мэдлэг хомс монгол хүн Тайванийг “Тайвань улс” гэж буруу ярьдаг явдалтай адилхан бөгөөд хоёр улсын ард түмний хоорондын сэтгэлийг харилцан адилгүй түвшинд сэвтээх болсон.

Өнгөрсөн 60 жилийн туршид бие биеийн тусгаар тогтнол, бүрэн эрх, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, сонгон авсан хөгжлийн замыг харилцан хүндэтгэж байгааг Хятад, Монгол хоёр улсын төрийн тэргүүн нар онцлон дурдаж байдаг ч дээрх явдал хааяа тохиолддог буй.

Хятад, Монголын харилцааны нэгэн жарны түүхэн хөгжилд чухал хувь нэмэр оруулж ирсэн Бээжингийн Их Сургуулийн Монгол хэл соёлын тэнхимийг байгуулан хөгжүүлж байгаа нь Хятад улс Монгол Улсын тусгаар тогтнолыг хүндэтгэж буйн гэрч мөн гэдгийг би энд дурдан хэлье.

Бээжингийн Их Сургуулийн Монгол хэл, соёлын тэнхим 1949 онд анх байгуулагдсан бөгөөд БИС-д хамгийн эрт байгуулагдаж байсан гадаад хэлний мэргэжлүүдийн нэг юм. Иймээс БНХАУ байгуулагдмагц БИС-ийн Монгол хэл, соёлын тэнхимийг анхлан байгуулсан гэж үзэж болох юм. Бээжингийн Их Сургуулийн монгол хэл, соёлын тусгай мэргэжил нь Монгол Улсад хэрэглэдэг кирилл үсэг ба монгол хэлний Халх аман аялгуунд суурилсан ярианы хэл заан сургадаг учраас Хятадын бусад

их сургуулиудын монгол хэлний мэргэжлийн сургалтаас ялгаатай бөгөөд Хятад улсад Монгол Улсын кирилл үсэг ба монгол хэлний Халх ярианы хэл заан сургадаг цорын ганц их сургууль мөн. БНХАУ-ын Боловсролын Яамны шинжлэх ухааны салбарын ангилалаар манай мэргэжил гадаад хэл, соёлын ангилалд багтдаг юм. Харин бусад монгол хэлний мэргэжил бол үндэстний зүйд харъяалагддаг. 1974 оны 11 дүгээр сард БНХАУ-ын Ерөнхий Сайд агсан Жоу Энълай манай тэнхимийн ахмад багш Хуан Зунжяньтай уулзаж манай мэргэжлийн хөгжлийг өндрөөр үнэлж, манай бэлтгэсэн мэргэжилтнүүд Хятад, Монгол хоёр улсын харилцаа, ард түмний найрамдлын төлөө хүч чадлаа зориулах ёстой гэж найддагаа илэрхийлжээ. Үнэхээр Бээжингийн Их Сургуулийн Монгол хэл, соёлын тэнхим 60 жилийн туршид улсдаа энэ чиглэлийн эрдэмтэн дипломатууд бэлтгэж чухал хувь нэмрээ оруулсан билээ. БНХАУ-аас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайд асан Хуан Жякүй, Гао Шүмао хоёр нь Бээжингийн Их Сургуулийн монгол хэл, соёлын тэнхимд суралцаж төгссөн юм. 2004 онд Монгол Улсын хэл, соёл, нийгмийг судлах онцлог бүхий Бээжингийн Их Сургуулийн Монгол Судлалын Төв байгуулагдаж удаа дараа олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурал зохион байгуулж манай хоёр улс, хоёр ард түмний харилцаа, ойлголцлыг нэмэгдүүлэхэд чухал хувь нэмрээ оруулж байна. Үүнээс үзэхэд, Хятад, Монголын тусгаар тогтнол, бүрэн эрх, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, сонгон авсан хөгжлийн замыг харилцан хүндэтгэх нь БНХАУ-ын Засгийн газрын хэлбэрэлтгүй баримтлах стратегийн чиг шугам юм.

Дөрөв, Нийгмийн ухамсрын ялгаа хийгээд интернэтийн сүлжээ ба мэдээллийн хэрэгслийн сөрөг нөлөө

Өнгөрсөн зууны ерээд онд олон улсын байдалд асар их өөрчлөлт гарч, ЗХУ задарч, социалист байгуулал дэлхийн хэмжээнд бууралтад орж байсан үед Хятадын онцлогтой өвөрмөц социализмын замын тухай онол бүрэлдэн тогтож, түүгээр ХКН-ын ажлыг удирдан чиглүүлэх чиг хандлагаа тодорхойлж, өдгөө энэхүү замаар урагш ахицгааж буй. Монгол Улсад ч ардчилал, зах зээлийн эдийн засагт шилжих үйл явц эхлээд “Гурав дахь хөрш” гэдэг гадаад харилцааны бодлогыг явуулж эхэлсэн юм. АНУ, Япон, Канад, Европын Холбоо гэх мэтийн орнуудыг гуравдагч орон гэж үздэг юм. 2005 онд АНУ-ын Ерөнхийлөгч асан Ж.Бушийн Монголын Улсын Засгийн газрын ордонд өгүүлсэнчлэн: “Монгол Улс коммунизмаас эрх чөлөөт нийгэм рүү шилжиж 15-хан жилийн дотор эрчимтэй ардчилагдаж, эдийн засгаа нээлттэй болголоо. Бүс нутагтаа болон дэлхий дахинд танай орон амжилтын үлгэр дууриал болж байна” гэж хэлэв. Үзэл суртлын ялгаатайгаас болж магадгүй Монголын хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр Өрнөдийн хэвлэл мэдээллийг даган дуурайж Хятадын тухай худал мэдээ гаргадаг юм. Нөгөө талд

нь Хятадын хэвлэл мэдээллээр Монголын тухай мэдээ мэдээлэл цөөн гардаг юм. Ийм байдал хоёр орны ард иргэдийн хоорондын харилцан ойлголцолд туйлын тусгүй нөлөө үзүүлж байна.

Интернэтийн сүлжээ хурдацтай дэлгэрч өдгөө мэдээллийн даяаршил боллоо. Интернэт хаа сайгүй түгэн бүх дэлхийг холбон ямар ч зай завсар байхгүй болж хүн төрөлхтөн үндсэндээ нэг гэрт орлоо. Гэхдээ интернэт сөрөг талтай юм. Хятад, Монгол хоёр улсын харилцааны хувьд, сүлжээний хэрэглэгч дураараа хоёр улсын харилцаанд сөрөг нөлөө бүхий сэтгэгдлээ нийтэлж байна. Улмаар Монголын ард иргэдийн дунд “Хятадын аюул үзэл” Монголд газар авах магадлалтай хүчин зүйл болоод байна. Иймд Хятад, Монгол хоёр орон интернэт, зурагт, кино, радиогоор дамжин ард иргэдийнхээ дунд хоёр улсын хоорондын найрамдлын талаар суртал нэвтрүүлэх ёстой.

Эцэст дүгнэж хэлэхэд, олон улсын нөхцөл байдлын өөрчлөлт, Хятадын үсрэнгүй хөгжил, жижиг улс ба түүний сэтгэхүй, түүхийн эргэлзээ, нийгмийн ухамсрын ялгаа, интернэтийн сүлжээ болон хэвлэл мэдээллийн тааруухан нөлөө гэх мэтийн ээдрээт хүчин зүйл нь “Хятадын аюул үзэл” Монголд газар авахад хүргэлээ.

Бээжингийн Их Сургуулийн “БНХАУ, Монгол Улсын харилцааны 60 жил: Өнгөрсөн ба Ирээдүй” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурлын нээлтийн ёслолд БНХАУ-ын Гадаад Хэргийн Яамны туслах сайд Ху Жэнюэ, Монгол Улсаас БНХАУ-д суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайд Г.Батсүх, Бээжингийн Их Сургуулийн дэд захирал У Жипань нар тус тус хоёр улсын харилцааны байдал, хэтийн төлвийн талаар эрдэмтэн, судлаачдын үзэл бодол, зөвлөлгөөг сонсох хэрэгтэй гэж илэрхийлжээ. Иймд миний бие Хятад, Монгол хоёр улсын эрдэмтдээс дэвшүүлсэн санал, санаачилгын талаар харилцаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх явцад тулгамдаж буй асуудлыг хайхрахгүй орхиж болохгүй билээ.

Нэг, Монголын тал, гаднаас ирсэн соёлыг нутагшуулах буюу “монголжуулж” авах

Монгол Улсын их эрдэмтэн Ц.Дамдинсүрэн монголын утга зохиолын түүхэн хөгжлийн явцад дүн шинжилгээ хийснээр орчуулгын зохиолуудыг онц чухалчлан үзэж орчуулгын уран зохиолын нутагшлын буюу “монголжсон” хэлбэрийг санаачилсан.

Ц.Дамдинсүрэнгийн санаачилсан орчуулгын уран зохиолын нутагшлын судлал нь зөвхөн Монголын утга зохиолыг судлах үйл ажиллагаанд маш их ач холбогдолтой болсон төдийгүй, өнөө үеийн шинэ сэтгэлгээний үзэл санаатай бүрэн нийцэж байгаа бөгөөд Монгол Улс даяаршлын нөхцөлд өвөрмөц соёлоо алдах аюулаас ангижрах замыг хайхад бодитой ач холбогдолтой юм.

Хоёр, Хятадын талаас “Эв найралтай бөгөөд адил бус байх” онол-ыг баримтлах

“Эв найралтай бөгөөд адил бус байх” гэдэг онол нь Хятадын эртний “Шүүмжлэл өгүүлэл” гэдэг ном сударт анх удаа тэмдэглэгдсэн байдаг. 2003 онд БНХАУ-ын Төрийн Зөвлөлийн Ерөнхий сайд Вэнь Жябао АНУ-ын Харвардын Их Сургуульд тавьсан илтгэлдээ “Өчигдрийн Хятад улс бол эртний гялалзсан соёл иргэншилтэй их гүрэн байсан, өнөөдрийн Хятад улс бол шинэчлэл, гадаадад нээлттэй байх бодлогыг хэрэгжүүлж, энх тайвныг өргөмжилж буй их гүрэн мөн, маргаашийн Хятад улс бол энх тайванг эрхэмлэгч бүрэн найдвартай их гүрэн болно” гэж онцлон тэмдэглэсэн билээ. 2005 оны 4 дүгээр сард Жакарта хотноо болсон Ази-Африкийн дээд хэмжээний уулзалтад оролцсон БНХАУ-ын Дарга Ху Жиньтао “Эв найралтай дэлхийг хамтаар байгуулах” гэдэг шинэ санаачлагыг анх удаа дэлхийд тунхаглаж байсан. “Эв найралтай бөгөөд адил бус байх” гэдэг нь дээр дурдсан хятадын гадаад бодлогын үндэс суурь болж байгаа юм.

Хэрэв дээр дурдсан хоёр зарчмыг баримталбал Хятад, Монгол хоёр улсын ард иргэд хоорондын харилцан ойлголцол, итгэлцлийг нэмэгдүүлж, эргэлзээг тайлаад, Хятад, Монголын харилцааны шинэ жарны хөгжилд ард иргэд хоорондын эрүүл саруул харилцааг бодитойгоор хэрэгжүүлж чадах билээ.

ЭШЛЭЛ, ЗҮҮЛТ

1. “Солонго”, 2009,8-дугаар,нийт 182-дугаар,10-тал.
2. Гадаад Хэргийн Яамны туслах сайд Ху Жэнююэ “БНХАУ, Монгол Улсын харилцааны 60 жил: Өнгөрсөн ба Ирээдүй” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурал дээр хэлсэн үгнээс.
3. Самуэль П. Хантингтоня”Иргэншил хоорондын мөргөлдөөн, Шинэчлэгдэн буй дэлхийн дэг журам”яУБ., 2005 , т.5, т.8.
4. БНХАУ-ын Хятад хэлийг олон улсад дэлгэрүүлэх ажлыг удирдах албын дэд эрхлэгч Ма Жяньфэй “БНХАУ, Монгол Улсын харилцааны 60 жил: Өнгөрсөн ба Ирээдүй” сэдэвт олон улсын эрдэм жинжилгээний бага хурал дээр “Монгол Улсын хятад хэлний сургалтыг дэмжиж Хятад-Монголын хүмүүнлэгийн солилцоог нэмэгдүүлэх” сэдвээр хэлсэн үгнээс
5. Ц·Дамдинсүрэн:”Монгол хуучин уран зохиолын тоймыг зохиосон туршлагаас”, Д·Цэдэв: “Ц·Дамдинсүрэн бүрэн зохиол 4”, УБ., 2008, т.444